

Magyar–déli szláv nyelvi kapcsolatok a középkorban*

1. Bevezetés

Nem csupán szakmai, de tágabb körben is köztudott, hogy a magyar nyelvet közvetlenül a honfoglalást követően jelentős szláv nyelvi hatás érte. Erről vall a magyarba került nagyszámú szláv jövevényszó, amelyek feldolgozását KNIEZSA ISTVÁN (1955) végezte el. Munkája kiemelten fontos mérőöldkő volt a hazai szlavisztikában, de tágabb értelemben a magyar nyelvtudományban is, hiszen a nagy elődök, Asbóth Oszkár és Melich János nyomán haladva adott átfogó és a tudomány akkori állása szerinti legpontosabb képet a magyar nyelv szláv jövevényszavairól. Az elmúlt évtizedekben ZOLTÁN ANDRÁS kutatásaival és eredményeivel bővültek ezen ismereteink (2024), főként a magyar–szláv nyelvi érintkezések korai szakaszára vonatkozóan. Így ma már tudjuk, hogy a magyarok a Kárpát-medencébe való érkezésük után az itt élő pannóniai szlávokkal kerültek kapcsolatba, akik azonban nyelvi szempontból nem voltak egységesek, mivel szláv jövevényszavaink hangtani jellemzői nyugati szláv (pl. *rab*, *villa*), nyugati–középső déli szláv¹ (pl. *lencse*, *ragya*) és keleti déli szláv² (pl. *mezsgye*, *mostoha*) jellegzetességeket őriznek, illetve ilyen eredetre utalnak (lásd ZOLTÁN 2017: 3–5). Emellett az is bizonyított, hogy a honfoglalás korában a magyarba került szláv jövevényszavak szubsztrátum jellegűek (ZOLTÁN 2024: 19).

A magyar nyelvet ért intenzív szláv nyelvi hatás minden bizonnyal a magyar feudális állam megszilárdulásának idejéig, azaz a 11. század végéig tartott (HADROVICS 1989: 13). A 12. századtól kezdve fordulat állt be a magyar–szláv nyelvi érintkezésekben, és immáron a magyar kezdett el a szomszédos szláv nyelvekre hatni (HADROVICS 1989: 13). Jelen dolgozatban a déli szláv nyelveket ért közép-

* A tanulmány az MTA 200 ünnepi programsorozat keretében rendezett Nyelvek és népek a középkori Magyarországon című konferencián 2025. június 12-én elhangzott előadás szerkesztett változata.

¹ ZOLTÁN ANDRÁS hivatkozott tanulmányában a déli szláv, azon belül is a horvátok és szlovénok elődeinek nyelvjárása megfogalmazást használja.

² ZOLTÁN ANDRÁS hivatkozott tanulmányában a bolgár jellegű vagy bolgár(szláv) kifejezést használja.

kori magyar nyelvi hatást, annak történelmi keretét kívánom bemutatni, és a lehetőségekhez mérten konkrét példákkal, azaz magyar jövevényszavakkal igazolni a középkorban a déli szomszédaink nyelveit, nyelvjárásait ért magyar hatást.

2. A déli szláv nyelvek

A szláv nyelveket hagyományosan három nagy csoportra, keleti, nyugati és déli szláv nyelvekre szokás osztani. A déli szláv nyelvek szinkrón szempontból további alcsoportokba sorolhatók.

Nyugati déli szláv nyelv a szlovén. Első nyelvemlékei a 972 és 1038 között keletkezett *Freisingeni nyelvemlékek* (Brižinski spomeniki), amelyek egyúttal az első latin betűs szláv nyelvemlékek is. A szlovén nyelv fejlődése régiók szerint külön utakon járt, hiszen egészen a 19. század közepéig csupán regionális irodalmi nyelvek voltak (központi szlovén, karintiai szlovén, muravidéki szlovén, kelet-stájer szlovén). A 19. század derekán indult meg a szlovén nyelv egységesítése mentén a nyelv standardizációja, amelynek eredményeképp a század második felére kialakult a szlovén irodalmi nyelvi norma.

Középső déli szláv nyelvek a horvát, a szerb, a bosnyák és a montenegrói. A középső déli szláv nyelvterületen használatos standardot egészen az 1990-es évek közepéig szerbhorvát, ritkábban horvátszerb néven nevezték, amelynek sorsát voltaképpen a Jugoszláv Szocialista Föderatív Köztársaság (Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija) széthullása pecsételte meg, hiszen az ország megszűnésével egyúttal a közel 150 éves közös standard sem élt tovább, függetlenül attól, hogy az sosem volt teljesen egységes, mindig is voltak területi változatai (BUGARSKI 2005: 162; 2009: 137). A szerbhorvát kérdéssel kapcsolatban alapos áttekintést nyújt NYOMÁRKAY ISTVÁN (1997) tanulmánya, míg a jelenlegi nyelvi helyzettel kapcsolatban én magam írtam összefoglalást (DUDÁS 2024a). A középső déli szláv nyelvek történeti fejlődése a 19. századot megelőzően egészen más körülmények és lehetőségek között zajlott, azaz a közös standard kiépítésének idejéig ezek a nyelvek más-más úton jutottak el. Ebből a sokszínűségből kellett aztán egy egységes standardot teremteni, amely mint említettük, sosem volt teljesen egységes.

A horvátoknál az írásbeliség kezdetei a 9. századra tehetők. A középkort a többnyelvűség (latin, óegyházi szláv, horvát népnyelv) és több írásrendszer (glagolita, cirill, latin) használata jellemezte, amelyek egymással párhuzamosan voltak használatban, míg a 16. század végére egyértelművé vált a latin betűs írás térnyerése. A nyelvjárásokhoz kapcsolódóan a 15. századtól regionális irodalmi nyelvek fejlődtek, így ča-horvát, što-horvát és kaj-horvát (MOGUŠ 1993: 52), amelyek jelentős szépirodalmi művekkel, szótárakkal, grammatikákkal rendelkeztek, és így érte őket a 19. század egységesítő standardizációja.

A szerbeknél az írásbeliség szinte kizárólag az egyházon belül élt (HADROVICS 2000: 32), és az ortodox szlávoknál jellemző módon is alakult, azaz erős

egyházi szláv nyelvi hatás alatt állt. Ebbe idővel népnyelvi elemek keveredtek, így alakult ki a szerb-szláv (srpskoslovenski) nyelvváltozat, amely egészen a 18. századig volt használatban (IVIĆ 1986: 111). Ekkor a szerb egyház kapcsolatai egyre szorosabbá váltak az orosz ortodox egyházzal, amelynek nyelvi következménye is volt: a szerb-szlávot felváltotta az orosz-szláv (ruskoslovenski), azaz az oroszos típusú egyházi szláv nyelv (IVIĆ 1986: 163). A 18. század második felében, a felvilágosodás eszméinek hatása alatt jelentette meg műveit DOSITEJ OBRAĐOVIĆ (1783), aki szerint népnyelvi alapokra kell támaszkodni, ha valaki szerb nyelven akar írni. A 18–19. század fordulójára ráadásul kialakult egy szlavenszerb (slavenosrpski) nyelvváltozat is, amelyet a magyarországi szerb polgárság beszélt, és az orosz-szláv, a szerb népnyelv és az orosz nyelv érdekes keverékének tekinthető (IVIĆ 1986: 171). A szerb nyelv története jelentős fordulatot vett VUK STEFANOVIĆ KARADŽIĆ munkásságának köszönhetően, aki nemcsak az első szótárat és nyelvtant jelentette meg (1814, 1818), hanem a szerb cirill betűs írást is modernizálta.

A bosnyákoknál gazdag középkori írásbeliség alakult ki (első nyelvemlék 1189-ből), amely szinte kivétel nélkül a cirill betűs írás helyi, nyugati változatához, a bosančica-hoz köthető. A törökök 1463-ban foglalták el Boszniát, és a török korszak egészen 1878-ig tartott, amikor az Osztrák-Magyar Monarchia annektálta Boszniát (JAHIĆ–HALILOVIĆ–PALIĆ 2000: 43). A 17. század során kelet-boszniai nyelvjárási alapon alakult ki irodalmi nyelvi hagyomány. A mai bosnyák standard a délszláv háborút (1992–1995) követően jött létre.

A montenegróiaknál az írásbeliség kezdetei a 12. századra tehetők, és a Cirill és Metód-féle ó(egyházi)szláv hagyomány folytatásaként értelmezhetők. A 15. század végétől az írásbeliség nyelve a helyi, montenegrói nyelvjárásokon alapuló nyelvváltozat lett, amely egészen az 1830-as évekig maradt használatban (ČIRGIĆ 2011: 34–35). A montenegrói nyelv standardizációjának lehetőségét az önálló Montenegró létrejötte teremtette meg, amely 2007-ben az állam hivatalos nyelveként a montenegróit kiáltotta ki. Ezt az ugyanabban az évben megjelent alkotmányban is rögzítették.

Keleti déli szláv nyelvek a bolgár és a macedón, illetve keleti déli szláv nyelv Cirill és Metód nyelve, a kihalt ó(egyházi)szláv is. Mivel a keleti déli szláv nyelvekkel a magyarnak nem volt szoros kapcsolata, így a továbbiakban csupán a nyugati és középső déli szláv nyelvterületről lesz szó.

3. A magyar–déli szláv nyelvi kapcsolatok eddigi kutatása

A magyar–déli szláv nyelvi kapcsolatok kutatásának a hazai szlavisztikában nagy hagyománya van, gazdag szakirodalommal rendelkezik, legalábbis a középső déli szláv nyelvterületre vonatkozóan. A magyar–szlovén nyelvi kapcsolatok kutatása nem volt ennyire középpontban, igaz ugyan, hogy a magyar hatás is csekélyebb volt, mint a középső déli szláv nyelvterületen.

A magyar–déli szláv nyelvi kapcsolatok kutatásához elsőként MUNKÁCSI BERNÁT (1882) járult hozzá egy tanulmánnyal. Szótárakból gyűjtött anyag alapján dolgozta fel a déli szláv (tulajdonképpen a horvát és a szerb) nyelvekbe került magyar szavakat. Röviden kitért egyes hangtani és szemantikai kérdésekre is, ám e munka kritikájaként róható fel, hogy sem a jövevényszavak koráról, sem pedig azok szóföldrajzi elhelyezkedéséről nem nyújt semmilyen információt (HADROVICS 1985: 40). Az első világháború idején a budapesti Horvát Nyelv és Irodalmi Tanszék akkori vezetője, SZEGEDY REZSŐ (1915) foglalkozott a kaj-horvát nyelvjárást ért magyar hatással, amelyet Nikola Krajačević 1663-ban megjelent evangéliumfordításai alapján dolgozott fel. Munkájában rövid áttekintést nyújtott a kaj-horvát regionális irodalmi nyelv történetéről és a magyar jövevényszavak mellett rámutatott a magyar mintára alakult tükörszavakra, továbbá egyes mondatnyi jelenségekre, amelyek esetében feltételezhető a magyar minta követése. KNIEZSA ISTVÁN (1935) egy hosszabb tanulmány elé szánt vázlatban foglalkozott a kaj-horvát keresztény terminológiával, amelyben a magyar jövevényszavakon kívül megemlíti azokat a tükörkifejezéseket is, amelyek magyar hatást mutatnak. Sajnos a hosszabb tanulmány nem készült el, ugyanakkor ez egy fontos lépcsőfok volt a magyar–horvát nyelvi kapcsolatok kutatásának történetében.

A horvátot és szerbet ért magyar hatás legszakavatottabb és legelhivatottabb kutatója kétségkívül HADROVICS LÁSZLÓ volt, aki évtizedeken át kutatta a nyelvi kapcsolatok különböző formáit (a jövevényszavak, a tükörszavak problémáit, valamint helyesírási kérdéseket). A téma történelmi és kultúrtörténeti háttérének megismerését a magyar–déli szláv szellemi kapcsolatokat bemutató kötete segíti (1944). A témához kapcsolódó első nyelvészeti témájú írása a magyar jövevényszavak szóföldrajzi elterjedését feldolgozó tanulmánya (1942). Az ezt követő évtizedekben számos munkája jelent meg a szerbhorvát (horvát és szerb) nyelv magyar jövevényszavairól és azok átvételének egy-egy részletkérdéséről. Több évtizedes kutatásait zárta le a szerbhorvát nyelv magyar jövevényszavairól szóló monográfiájának (1985) megjelentetésével, amely történeti-etimológiai szótár formájában ismerteti a jövevényszavakat, ugyanakkor bőséges bevezető fejezetek segítik az olvasót a témával való megismerkedésben. A szótári részt a magyar–horvát és a magyar–szerb nyelvi kapcsolatok történeti háttérének bemutatása, a forrásművek és a téma addigi kutatásainak ismertetése, a magyar szavak beilleszkedésének kérdése, a szóképzés, a tükörszavak problémájának ismertetése vezeti be. Az igényesen, bőséges példatárral ellátott szócikkeket a kötet végén a különböző mutatók zárják.

HADROVICS LÁSZLÓ mellett elsősorban NYOMÁRKAY ISTVÁNT kell kiemelnünk, aki rendszeresen írt a magyar–horvát nyelvi kapcsolatokról összefoglaló jelleggel (NYOMÁRKAY 1989a) általános ismereteket nyújtva, de önálló tanulmányt szentelt a régi kaj-horvát szótárak magyar elemeinek is (NYOMÁRKAY

2006). NYOMÁRKAY ISTVÁN foglalkozott a burgenlandi horvátot ért magyar hatással is (NYOMÁRKAY 1990), és önálló monográfiája jelent meg a horvát nyelvújításra gyakorolt magyar hatásról (NYOMÁRKAY 1989b), amelyben a magyar mintára képzett horvát tükörszavakat dolgozta fel. A burgenlandi horvátban lévő magyar szavakat is tartalmazza burgenlandi horvát nyelvtörténeti szótára (NYOMÁRKAY 1996). A burgenlandi horvátot ért magyar hatással újabban VIG ISTVÁN (2007) foglalkozott önálló tanulmányban. Egy nyelvtörténeti és egy háromnyelvű burgenlandi horvát–horvát–német szótárból gyűjtött össze 57 magyar jövevényszót, s dolgozta fel azokat önálló szócikkekben.

A magyar–horvát nyelvi kapcsolatok kutatása az elmúlt két évtizedben néhány újabb tanulmánnyal, könyvfejezettel bővült. Ezek közt elsőként kell említeni ŽAGAR-SZENTESI ORSOLYA (2005) tanulmányát, amely a magyar jövevényszavaknak a horvát nyelv rendszerébe való beilleszkedésével foglalkozik. Részletesen bemutatja a fonéma- és morfémahelyettesítést, amelyet számos példa illusztrál. Horvát részről elsősorban a magyar jövevényszavak státuszával, számával és jelentésváltozásaikkal kapcsolatban jelentek meg újdonságnak számító eredmények (GLUŠAC 2016, KATALINIĆ 2016), míg mások a magyar nyelven megjelent horvát nyelvtanokkal foglalkoztak (MLIKOTA–LEHOCKI–SAMARDŽIĆ 2021, ČIPANJ–BANJA 2024).

A magyar–szlovén nyelvi kapcsolatok első kutatója PÁVEL ÁGOSTON volt. A vashidegkúti (Cankova) szlovén nyelvjárás hangtanáról írt művében fogalmazta meg azt a gondolatot, hogy a magyar nyelv hatása elsősorban a szókincsben érhető tetten, de a hangtanban is vannak olyan jelenségek, amelyek leginkább magyar nyelvi hatással magyarázhatók (1909: 6). Később a kéziratban maradt vend nyelvtanában is megemlítette a magyar hatást, amelyet konkrét példákkal mutatott be a nyelvtan szókészletről szóló fejezetében (PAVEL 2013: 316–318). KNIEZSA ISTVÁN (1942/2000) szintén foglalkozott a muravidéki szlovén (nála hazai szlovén) nyelvet ért magyar hatással. Véleménye szerint a muravidéki szlovén „valósággal át van itatva magyar elemekkel” (1942/2000: 148). A témáról az első terjedelmesebb tanulmány MARIA PETROV-SLODNJAK (1978) nevéhez fűződik, aki tíz 18–19. századi forrás alapján gyűjtötte össze és dolgozta fel a magyar jövevényszavakat. Elmondható, hogy tanulmánya a téma első olyan feldolgozása, amely megpróbált részletesebb áttekintést nyújtani, és az általánosságok szintjén túllépve konkrét fonológiai, morfológiai és szóalkotási kérdéseket is tárgyalt. ZSILÁK MÁRIA (2003) a Beltinci tájszótár magyar jövevényszavait dolgozta fel. A jövevényszavakat fogalomkörök szerint csoportosította, de vizsgálta a fonéma- és morfémahelyettesítés eseteit is sokszor párhuzamba állítva azokat a szlovák nyelv magyar jövevényszavainak adaptációjával. Az elmúlt időszakban a muravidéki szlovén irodalmi nyelv magyar jövevényszavainak kutatása LUKÁCSNÉ BAJZEK MÁRIA (BAJZEK LUKAČ 2005, BAJZEK 2009) nevéhez kötődik. Mindkét

tanulmányban a Küzmics István 1771-es Újszövetség-fordításában fellelhető magyar hatással foglalkozott. Küzmics tudatos nyelvi purizmusa ellenére is számos magyar jövevényszó található a fordításban (BAJZEK LUKAČ 2005: 438). A négy évvel későbbi tanulmány bevezető része elsősorban a magyar–szlovén és szlovén–magyar nyelvi kapcsolatok eddigi szerény mértékű kutatásainak miéértjére keresi a választ, míg a továbbiakban a fordítás magyar mintáit ismerteti, konkrét szövegrészletekkel igazolva, hogy a fordító használta a magyar nyelven megjelent korabeli evangélikus Szentírás-fordításokat.

A magyar–szlovén nyelvi kapcsolatok kutatása az utóbbi bő egy évtizedben néhány új tanulmánnyal gyarapodott, amelyek ezen kapcsolatok egy-egy részproblémáját tárgyalták (DUDÁS 2011a, 2011b, 2013, 2014a, 2015, 2016), továbbá két összefoglaló jellegű áttekintés is készült a magyar–szlovén nyelvi kapcsolatokról (DUDÁS 2014b, 2021). A sok-sok rész kutatás lezárásának is tekinthető a muravidéki szlovén irodalmi nyelvet ért magyar hatásról szóló monográfia (DUDÁS 2024b), amely bevezető fejezeteiben a nyelvi kapcsolatok történeti hátterét, a magyar jövevényszavak beilleszkedését és átvételük idejét mutatja be, továbbá önálló fejezetben ismerteti a tükörszavakat, tükörfordításokat is. A kötet gerincét a magyar jövevényszavak történeti-etimológiai szótára adja, amely több mint 600 magyar eredetű szó etimológiai magyarázatát tartalmazza. Az etimológiai magyarázatokat gazdag példatár egészíti ki, amely 18–19. századi forrásokból származik. Minden magyar jövevényszót lehetőség szerint három példa szemléltet, mégpedig a forrásokban nyomon követhető legkorábbi és utolsó előfordulás, valamint egy, a két időpont közötti adat.

4. A déli szláv nyelvterület a középkorban

A mai déli szlávok őseinek legnagyobb része a feltételezett szláv őshaza területéről a Kárpátokon átkelve, a Kárpát-medencén keresztül érkezett meg a Balkán-félszigetre. Letelepedésük nem egy nagy összefüggő területet érintett, hanem a félsziget különböző részein jöttek létre szláv telepek. A szlovénok ősei a Keleti-Alpok területén és az ottani folyók vízgyűjtőjén telepedtek meg a 6. század utolsó évtizedeiben (ŠTIH–SIMONITI–VODOPIVEC 2008: 19–20).

A 7–8. században még nem beszélhetünk önálló szláv nyelvekről, csupán ősszláv dialektusokról, hiszen ez még az ősszláv korszak. Ugyanakkor ezen nyelvjáráások között már megindult egyféle dialektológiai differenciálódási folyamat, amely a keleti, nyugati és déli szláv ágra való elkülönüléshez vezetett. Az egyes csoportok közötti különbségek hangtani jellegűek, bár természetesen voltak közös izoglosszák is, például a déli és nyugati ág között. A régebbi szlavisztikai szakirodalom az ősszláv korszak végét a 10. század végére tette, ám megerősödött az a vélemény, miszerint az ősszláv korszak utolsó egységes, azaz minden csoportot érintő hangváltozása — a redukált magánhangzók (jerek) kiesése vagy teljes értékű magánhangzóvá válása — jelenti magának az ősszláv korszaknak a

végét. Ez a folyamat a 12. század végére zárult le, de nyelvjárási szinten akár ennél sokkal tovább is maradhattak nyomai. A szlavisztikai szakirodalomban azonban használják az általános szláv korszak/nyelv kifejezést is, amellyel a klasszikus összsláv korszak és az önálló szláv nyelvek kialakulása közötti időszakot, valamint akkori nyelvállapotát jelölik meg. Ez a kifejezés a hazai szlavisztikában egyáltalán nem honosodott meg.

Az összsláv korszak lezárulta után már önálló szláv nyelvekről, valamint nyelvjárásokról beszélhetünk. A szlovénoknál élesen elkülönül az alpesi és a pan-non régió, amelyek közül a magyaroknak csupán utóbbival volt kapcsolata, még-hozzá a legkeletibb szlovén nyelvjárással, a muravidéki szlovénnal. A horvát nyelvterület a *mi?*, *mit?* jelentésű kérdő névmás alapján három nagy nyelvjárásra osztható: a ča-horvátra, a kaj-horvátra és a što-horvátra. Ezeken a nyelvjárásokon, — vagy pontosabban nyelvjárási csoportokon — belül számos további dialektus van. A bosnyák, montenegrói és szerb nyelvterület egészen a što nyelvjárás dialektusait beszélték, amelyek egyrészt különböznek a horvát nyelvterület što-dialektusaitól, másrészt közöttük is vannak különbségek, amelyek a nyelvi rendszer valamennyi szintjén megjelennek. A szerb nyelvterület délkeleti részén pedig egy önálló, a szomszédos što-dialektusoktól jelentős mértékben különböző nyelvjárást, a torlak nyelvjárást beszélik. Ez a nyelvjárás számos archaizmusával (az összsláv *jer* és a szótagképző *-l* megőrzése) és a szerb nyelvjárásokra egyáltalán nem jellemző innovációjával (analitikus deklináció, az infinitívus elvesztése) (IVIĆ 1985: 110–111, LISAC 2003: 143) teljesen különbözik a nyelvterület többi részén használt nyelvjárásoktól, és a bolgárral, macedónnal mutat sok közös vonást.

A középkori nyelvjárási állapot ismertetése azért bír különös jelentőséggel, mert a magyar nyelv a középkorban ezekkel a nyelvjárásokkal volt kapcsolatban, a magyar eredetű elemek ezen nyelvjárások valamelyikében honosodtak meg. Kivételt csupán a torlak nyelvjárás jelent, amelynek a magyarral sem a középkorban, sem pedig később nem volt semmilyen kapcsolata.

5. Magyar–horvát nyelvi kapcsolatok

A déli szláv népek közül a magyaroknak a horvátokkal voltak a legintenzívebb és legszorosabb kapcsolatai, ami elsősorban geopolitikai okokkal magyarázható. A magyar–horvát kapcsolatok szempontjából döntő jelentőségűnek bizonyult, hogy az 1075 és 1089 között uralkodó Dmitar Zvonimir horvát király felesége I. Béla magyar király lánya, Ilona volt. Dmitar Zvonimir (1089-ben bekövetkezett) halála után Ilona fivére, Szent László magyar király igényt tartott a horvát trónra, és támadást indított Horvátország ellen. 1090-ben seregeivel el is foglalta Zágrábot, ahol püspökséget alapított. A zágrábi püspökséget az esztergomi érsekség alá rendelte, és így a magyar egyházszervezetbe kapcsolta be. Ugyanakkor Szent László nem tudta befolyását és uralmát kiterjeszteni a horvát területek egészére,

ez csupán utódjának, Könyves Kálmánnak sikerült. 1102-ben a magyar kútfőkben *Tengerfőhérvár*-nak nevezett Biogradban írták alá a *Pacta Conventa* nevű dokumentumot, amely a horvát–magyar perszonálunió létrejöttét rögzítette. Ugyanekkor Könyves Kálmánt horvát királlyá is koronázták. Ettől kezdve egészen az első világháború végéig a mindenkori magyar király egyúttal horvát király is volt. Horvátország a perszonálunió kötelékében egészen a középkor végéig megőrizte szuverenitását és területi önállóságát. A több mint 800 éves államközösség természetesen kiváló körülményeket biztosított a magyar–horvát kapcsolatoknak, így a nyelvi kölcsönhatásnak is.

A horvát nyelvet ért magyar nyelvi hatás nem volt egyforma intenzitású a horvát nyelvterületen, ugyanis nyelvjárásonként eltérő mértékű magyar hatásról beszélhetünk. A legjelentősebb magyar hatással a kaj-horvát nyelvterületen, azaz a történelmi Zágráb, Varasd és Kőrös vármegyékben, Szlavónia nyugati részén, valamint a Muraközben számolhatunk. A kaj-horvátnak mint a magyar nyelvterülettel közvetlenül is érintkező nyelvjárásnak egyfajta közvetítő szerepe is volt a horvát nyelvterület más nyelvjárásai és távolabban fekvő területei felé. HADROVICS LÁSZLÓ szavaival élve a magyar jövevényszavak sokszor kaj-horvát szűrőn át jutottak el a távolabbi horvát nyelvjárásokba. A magyar hatás számottevő nyomot hagyott a szlavóniai što-horvát dialektusokban is, ám ez nem középkori, hanem későbbi, jellemzően 17–18. századi jelenség (1942: 106), így az itteni magyar jövevényszavak újabb, fiatalabb réteget képviselnek. A magyar jövevényszavak némelyike a ça-horvát nyelvjárásba is eljutott, amely a kaj-horvátal közvetlenül is érintkezik. Ča-horvát dialektusokat beszéltek az Isztriai-félszigeten, a Kvarner-öbölben, Észak-Dalmáciában, Közép-Dalmácia jelentős részén, valamint az északi és középső szigeteken. A *beteg* 'betegség', *rusag* 'ország', *šereg* 'sereg' szavak a gazdag horvát reneszánsz irodalmi művekben is adatolhatók. Magyar hatásról Dél-Dalmáciában és a déli szigeteken tulajdonképpen nem beszélhetünk, mivel ezekkel a területekkel a Magyar Királyságnak egyáltalán nem volt kapcsolata, így magyar jövevényszavak sem kerültek be az itt beszélt što-dialektusokba.

A magyar eredetű szavak nem ritkán több alakváltozatban is előfordulnak a horvát nyelvterület különböző részein. Mindez az adott szavak átvételének eltérő idejére utal. A magyar *város* főnév például a kaj-horvátban *varaš* alakváltozatban adatolt, míg a többi horvát nyelvjárásban mindenhol a *varoš* alakváltozat ismert. Ebben az esetben jól látszik, hogy a kaj-horvát *varaš* a régebbi átvétel, mivel ez az archaikusabb hangtani változat. Ezzel szemben a magyar *ország* főnév a kaj-horvátban és a szlavóniai što-dialektusokban *orsag* alakváltozatban ismert, míg a ça-horvát nyelvterületről a *rusag* alakváltozat adatolt. Ez utóbbi a régebbi, viszont okkal feltételezhetjük, hogy egykor a kaj-horvátban is meglehetett ez az alakváltozat, amelyet később kiszorított a modernebb *orsag* forma.

A jövevényszavak legrégibb rétegének feltárásában a magyar nyelvtörténet, vagyis a történeti hangtan és történeti szemantika nyújt segítséget. A magánhangzók nyíltabbá válása előtti állapotát tükrözik a *đund* 'gyöngy', *gumb* 'gomb', *(h)egeduš* 'hegedüs', *mertuk* 'mérték', *peruš* 'peres', *rusag* 'ország', *šipuš* 'sipos' magyar jövevényszavak (HADROVICS 1942: 109–111). Az egykori magyar diftongusokból alakulhatott egyes jövevényszavak *-ov* végződése: *aldov* 'áldozat', *akov* 'akó', *birov* 'bíró', *(h)alov* 'háló' (HADROVICS 1942: 113). A történeti szemantika nyújt segítséget a *beteg* főnév kapcsán is, ugyanis az a régi magyar 'betegség' jelentésben élt a horvátban. A példaként felsorolt magyar eredetű szavak tehát a jövevényszavak legrégebbi rétegét képezik, amelyre egyes hangalaki vagy szemantikai sajátosságok engednek következtetni. Ezek mellett középkori eredetű magyar jövevényszó a *šereg* 'sereg' és a *varaš* 'város' is, amelyek a horvát reneszánsz szerzők műveiben is előfordulnak.

6. Magyar–szlovén nyelvi kapcsolatok

A magyar–szlovén nyelvi kapcsolatok színtere a Muravidék volt. Ez a mai Szlovénia keleti, a Mura folyón túl fekvő része, amelyet északról az osztrák–szlovén, keletről a magyar–szlovén, míg délről a horvát–szlovén államhatár fog közre. Ez a terület a 9. században még ritkán lakott volt, a 11. század végére, valószínűleg 1090 körül, a magyar gyepű részévé vált (ZELKO 1996: 95–97). Ettől kezdve ez a Muráig húzódó terület egészen az első világháborút követő békedöntésig a Magyar Királyság, majd később az Osztrák–Magyar Monarchia részét képezte. A Muravidék északi része Vas vármegyéhez, míg a Muraszombattól délre fekvő része Zala vármegyéhez tartozott. A terület egyházigazgatási szempontból sem volt egységes, mert a Vas vármegyei rész a győri püspökség, míg a Zala vármegyei a zágrábi püspökség fennhatósága alatt állt. Ez a megosztottság az egész középkor folyamán fennmaradt. A magyar–szlovén nyelvi kapcsolatok szempontjából fontos megemlíteni e vidék magyar lakosságát is, amely elsősorban a déli végeken, Alsólendván és környékén, tehát a Hetés itt fekvő területein volt jelentős. Magyarok éltek az északi vidékeken is, mégpedig az Őrség néhány településén, Őrihodostól délre, a mai magyar–szlovén államhatár mentén. A magyar lakosság jelenléte feltételezi azt is, hogy már a kezdetektől, azaz a magyarok letelepedése óta kialakultak a közvetlen nyelvi kapcsolatok feltételei.

A Muravidéken beszélt szlovén nyelvjárás, a muravidéki szlovén, nagy fokú hasonlóságot mutat a tőle délre beszélt kaj-horvát dialektusokkal. A jelentős hasonlóság ellenére természetesen különbségek is megfigyelhetők, amelyek a nyelv valamennyi szintjén jelen vannak, mégis talán a hangtanban a legnyilvánvalóbbak. A muravidéki szlovénban van /ö/ és /ü/ fonéma, emellett nagyon gazdag diftongusokban is. E két fonéma a kaj-horvátban nincs meg, továbbá a diftongizálódás sem olyan erőteljes, mint a muravidéki szlovénban.

A muravidéki szlovén magyar jövevényszavaival kapcsolatban megállapítható, hogy hasonló réteg mutatható ki, mint a kaj-horvátban. Ennek oka egyrészt a magyar nyelvvel való közvetlen kapcsolatokban keresendő, amely a kaj-horvát esetében is fennállt, másrészt fontos hangsúlyozni, hogy a Muravidék déli része a zágrábi püspökséghez tartozott, amely tulajdonképpen teljes egészében lefedte a kaj-horvát nyelvjárásterületet.

A dél-muravidéki papok is elsősorban a zágrábi egyházmegyében végezték tanulmányaikat, tehát a keresztény terminológia magyar elemei vagy magyar hatást mutató latin eredetű elemei akár így is átkerülhettek a muravidéki szlovénba.

A jövevényszavak legrégibb rétegének feltárásában, csakúgy, mint a horvát esetében, a magyar történeti hangtan és szemantika nyújt segítséget (DUDÁS 2024b: 76–78). A magánhangzók nyíltabbá válása előtti állapotát őrizték meg a *džündž* 'gyöngy', *fotif/fotiv* 'fattyú' főnevek. A labializáció előtti állapotot tükrözik a *bin* 'bűn', *mertik* 'mérték' és *pišpek* 'püspök' szavak. A jövevényszavak legrégibb rétegébe tartozik a *varaš* 'város' főnév is, valamint a *jal* 'álnokság' és *beteg* 'betegség', amelyek a magyarban élő eredeti főnévi jelentést őrizték meg a mai melléknévi jelentés helyett. E két szó jelentésváltozásának történetéről részletesen HADROVICS ír (1992: 215–216).

7. Magyar–szerb nyelvi kapcsolatok

A magyar–szerb nyelvi kapcsolatok nem voltak annyira intenzívek és szorosak, mint a magyar–horvát vagy a magyar–szlovén kontaktusok. Ennek elsődleges oka, hogy a Magyar Királyságnak sokáig nem voltak közvetlen kapcsolatai a középkori szerb állammal. Ez részben a földrajzi távolsággal magyarázható, részben pedig azzal, hogy a szerbek az ortodoxia miatt Bizánc érdekszférájába tartoztak, míg a magyarok a kereszténység felvételével egyértelműen az európai kultúrkörhöz csatlakoztak, amely élesen elkülönült a keleti ortodox világtól.

A magyar–szerb kapcsolatokban a 14. század végén állt be jelentős fordulat. Ekkor Stefan Lazarevics szerb despota jelentős birtokokat kapott Luxemburgi Zsigmondtól a Bánátban, a Szerémségben, Temesvár és Arad környékén, majd később Szatmárban is (STEPANOVIĆ 2000: 8–9). Cserébe a magyar király azt várta, hogy a szerb martalócok megvédik a királyság déli határát a mindinkább veszélyt jelentő oszmán-törököktől. A magyar–szerb kapcsolatok majd csak a mohácsi vész után válnak rendszeresebbé, hiszen az azt követő évszázadokban nagy számban telepedtek meg szerbek a Magyar Királyság területén, ám ennek részletesebb tárgyalása már túlmutat a jelen írás keretein.

Mivel a magyar–szerb kapcsolatok szinte már csak a középkor utolsó száz évére váltak intenzívebbé, érthető, hogy a magyar jövevényszavak száma is jóval csekélyebb, mint a horvát vagy a muravidéki szlovén esetében. Csupán a *herceg* 'herceg', *rusag* 'ország', *šarkan* 'sárkány' és *varoš* 'város' jövevényszavak esetében állítható, hogy azok már a középkorban is megvoltak (NYOMÁRKAY 1989a:

304). Érdekes, hogy később már csak a *herceg* és *varoš* főnév maradt meg, mert a *rusag* archaikussá vált, a *šarkan* főnevet pedig kiszorította az azonos jelentésű török eredetű, végső soron perzsa *aždaja* ~ *aždaha*.

8. Magyar hatás a középkori Boszniában

A középkori Boszniával, amely 1463-ig, a török megszállásig volt önálló, a Magyar Királyságnak csupán alkalmi kapcsolatai voltak. Így természetesen a magyar nyelvi hatás sem volt olyan mértékű, mint a horvát nyelvterületen, amelyet szoros kapocs fűzött a magyarokhoz. Ráadásul a török hódítás nyomán kibontakozó iszlamizáció nem csupán vallási, hanem jelentős kulturális, sőt nyelvi változással járt (HADROVICS 1942: 107). A nyelvi változás úgy értendő, hogy a boszniai és hercegovinai nyelvjárásokat szinte elárasztották az oszmán-török jövevényszavak, amelyek között szép számmal vannak arab, perzsa eredetűek is. Ez a nyelvi hatás az élet minden területére kihatott. Így fordulhatott elő, hogy a középkorban még meglévő magyar eredetű *rusag* 'ország' szót kiszorította a *vilajet* (1942: 108). Erről a területről a középkorból még a *bir* 'bér', *helda* 'hölgý', *herceg* és a *varoš* főnév adatolható (HADROVICS 1985: 26). Az utóbbi két lexéma a bosnyákban napjainkban is használatban van.

9. Összefoglalás

A középkori magyar–déli szláv nyelvi kapcsolatoknak fontos művelődéstörténeti jelentőségük van, mivel arra utalnak, hogy a magyarok ebben az időben rendszeres kapcsolatban álltak déli szomszédaikkal, különösen a 12. századtól kezdődően. A nyelvi kapcsolatok a kaj-horvát és a muravidéki szlovén területen hagyták a legmélyebb nyomot, vagyis azokon a területeken, amelyek közvetlenül is érintkeztek a magyarokkal és a magyar nyelvvel. A Muravidék ráadásul a magyar állam- és egyházigazgatás fennhatósága alá tartozott, míg a kaj-horvát területeken a horvát–magyar perszónálunió és a zágrábi püspökségnek az esztergomi, később kalocsai érsekséghez való tartozása nyújtott alapot a közvetlen érintkezéseknek. A történeti hangtan és szemantika segítségével az is igazolható, hogy az említett két nyelvjárási régióban némely magyar jövevényszó sokkal korábban meghonosodhatott, mint azt az első írásos előfordulása jelzi. A kaj-horvát emelttávolabbi horvát nyelvjárások felé is közvetített némely magyar eredetű szót, hozzájárulva ezzel azok nagy fokú elterjedéséhez. A középkori Boszniával és Szerbiával csupán alkalmi kapcsolatai voltak a magyaroknak, így nem meglepő, hogy a középkorban csak néhány szó került át ezeknek a területeknek a nyelvjárásaiba. A magyar–déli szláv kapcsolatok a középkort követően is éltek, így a középkori viszonyok bemutatása a teljesség igénye nélkül születhetett csak meg. A magyar–déli szláv nyelvi kapcsolatok későbbi alakulásának és eredményeinek

ismertetése által nyerhető csak áttekintés arról, hogy a magyarnak milyen intenzív kapcsolatai voltak déli szomszédaink nyelveivel, és mennyi magyar jövevényszó, valamint magyar mintára alakult tükörszó, tükörkifejezés terjedt el ezekben a nyelvjárásokban, nyelvekben.

Irodalom

- BAJZEK LUKAČ, MARIJA 2005. Madžarske izposojenke v Küzmičevem prevodu Novega zakona. In: JESENŠEK, MARKO szerk., *Knjižno in narečno besedoslovje slovenskega jezika*. Maribor, Slavistično društvo. 436–448.
- BAJZEK MÁRIA 2009. Küzmičev prevod Novega zakona v luči prevzemanja besed iz madžarščine. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 54: 345–357.
- BUGARSKI, RANKO 2005. *Jezik i kultura*. Beograd, Biblioteka XX. vek.
- BUGARSKI, RANKO 2009. *Nova lica jezika*. Beograd, Biblioteka XX. vek.
- ČIPANJ-BANJA, RENE 2024. Munkácsyjeva gramatika *Horvát Nyelvtan* i njezina morfološka sastavnica. In: RIŠNER, VLASTA–GLUŠAC, MAJA–MLIKOTA, JADRANKA szerk., *Od norme do uporabe* 3. Osijek–Zagreb, Filozofski fakultet u Osijeku–Hrvatska sveučilišna naklada. 273–302.
- ČIRGIĆ, ADNAN 2011. *Crnogorski jezik u prošlosti i sadašnjosti*. Podgorica, Institut za crnogorski jezik i književnost–Matica crnogorska.
- DUDÁS ELŐD 2011a. Madžarski jezikovni vpliv v besedišču Martjanske pesmarice. *Jezikoslovni zapiski* 17: 35–72.
- DUDÁS ELŐD 2011b. Madžarski kalk hištvo in sorodno v stari knjižni prekmurščini. *Slovenski jezik/Slovene Linguistic Studies* 8: 35–43.
- DUDÁS ELŐD 2013. Magyar hatás a muravidéki szlovén helyesírásban. *Magyar Nyelvőr* 137: 110–115.
- DUDÁS ELŐD 2014a. Vprašanje časa prevzema madžarskih izposojenk v prekmurski knjižni jezik. *Jezikoslovni zapiski* 20: 135–144.
- DUDÁS ELŐD 2014b. Madžarsko-slovenski jezikovni stiki v Prekmurju. In: DITMAJER, NINA szerk., *PhiloSlovenica: Mednarodno znanstveno srečanje doktorskih študentov slovenistike in slavistike. Zbornik študentske sekcije Slavističnega društva Slovenije* 2. Maribor, Slavistično društvo. 21–32.
- DUDÁS ELŐD 2015. Morfonološko prilagajanje madžarskih izposojenk prekmurskega knjižnega jezika in njihove besedotvorne značilnosti. *Jezikoslovni zapiski* 21: 85–98.
- DUDÁS ELŐD 2016. A magyar jövevényszavak beilleszkedése a muravidéki szlovén irodalmi nyelv rendszerébe. *Magyar Nyelv* 112: 444–450.
- DUDÁS ELŐD 2021. Madžarske izposojenke v slovenščini. In: ŠEKLI, MATEJ–REZONIČNIK, LIDIJA szerk., *Slovenski jezik med slovanskimi jeziki*. Ljubljana, Slavistično društvo Slovenije. 431–441.
- DUDÁS ELŐD 2024a. Az újšto-alapú standard nyelvek – szociolingvisztikai áttekintés. In: LUKÁCS ISTVÁN szerk., *A horvát fenotípus a szláv kultúrákban és nyelvekben*. Budapest, ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék. 207–225.

- DUDÁS ELŐD 2024b. *Nemeski kincs: magyar hatás a muravidéki szlovén irodalmi nyelvben*. Budapest, ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék.
- GLUŠAČ, MAJA 2016. Hungarizmi u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika. In: LUKÁCS ISTVÁN szerk., *Od početaka do danas: 120 godina kroatistike u Budimpešti*. Budapest, ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék. 163–177.
- HADROVICS LÁSZLÓ 1942. A horvátban lévő magyar elemek szóföldrajzi és időrendi problémái. In: *Emlékkönyv Melich János hetvenedik születésnapjára*. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság. 104–116.
- HADROVICS LÁSZLÓ 1944. *Magyar és déli szláv szellemi kapcsolatok*. Budapest, Magyar Szemle Társaság.
- HADROVICS LÁSZLÓ 1985. *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*. Köln–Wien–Budapest, Akadémiai Kiadó–Böhlau Verlag.
- HADROVICS LÁSZLÓ 1989. A magyar nyelv kelet-közép-európai rokonsága. In: BALÁZS JÁNOS szerk., *Nyelvünk a Duna-tájon*. Budapest, Tankönyvkiadó. 7–46.
- HADROVICS LÁSZLÓ 1992. *Magyar történeti jelentéstan. Rendszeres gyakorlati szókincsvizsgálat*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- HADROVICS LÁSZLÓ 2000. *Srpski narod i njegova crkva pod turskom vlašću*. S francuskoga preveo MARKO KOVAČEVIĆ. Zagreb, Nakladni zavod Globus.
- IVIĆ 1985. Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штокавско наречје*. Нови Сад, Матица српска.
- IVIĆ 1986. Павле Ивић, *Српски народ и његов језик*. Београд, Српска књижевна задруга.
- ЈАНИЋ, DŽEVAD–HALILOVIĆ, SENAHID–PALIĆ, ISMAIL 2000. *Gramatika bosanskoga jezika*. Zenica, Dom Štampe.
- KARADŽIĆ, VUK 1814. Вук Стефановић Караџић, *Писменица сербскога језика по говору простога народа*. У Виенни.
- KARADŽIĆ, VUK 1818. Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник, истолкован њемачким и латинским ријечима*. У Бечу.
- KATALINIĆ, KRISTINA 2016. O promjenama značenja hungarizama u hrvatskom jeziku. In: LUKÁCS ISTVÁN szerk., *Od početaka do danas: 120 godina kroatistike u Budimpešti*. Budapest, ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék. 149–162.
- KNIEZSA ISTVÁN 1935. *Magyar hatás a kaj-horvát keresztény terminológiában*. Budapest, Honyánszky Nyomda.
- KNIEZSA ISTVÁN 1955. *A magyar nyelv szláv jövevényszavai 1/1–2*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- KNIEZSA ISTVÁN 1942/2000. Magyar–szláv nyelvi érintkezések. In: SZEKFÜ GYULA szerk., *A magyarság és a szlávok*. Kisebbségkutatás könyvek. Budapest, Lucidus Kiadó. 137–152.
- LISAC, JOSIP 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb, Golden marketing–Tehnička knjiga.

- MLIKOTA, JADRANKA–LEHOČKI-SAMARDŽIĆ, ANA 2021. *Mađarska sastavnica hrvatske gramatikografije 19. stoljeća*. Osijek–Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku–Hrvatska sveučilišna naklada.
- MOGUŠ, MILAN 1993. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb, Globus.
- MUNKÁCSI BERNÁT 1882. Magyar elemek a déli szláv nyelvekben. *Nyelvtudományi Közlemények* 17: 66–126.
- NYOMÁRKAY ISTVÁN 1989a. A magyar és a szerbhorvát nyelv kapcsolata. In: BALÁZS JÁNOS szerk., *Nyelvünk a Dunátájon*. Budapest, Tankönyvkiadó. 291–350.
- NYOMÁRKAY ISTVÁN 1989b. *Ungarische Vorbilder der kroatischer Spracherneuerung*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- NYOMÁRKAY ISTVÁN 1990. Über die ungarischen Elemente der Gemeinsprache der burgenländischen Kroaten. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 36: 293–299.
- NYOMÁRKAY ISTVÁN 1996. *Sprachhistorisches Wörterbuch des Burgenlandkroatischen mit einem rückläufigen Verzeichnis der Titelwörter*. Budapest, Akadémiai Kiadó–Znanstveni Institut gradišćanskih Hrvatov–Wissenschaftliches Institut der Burgenländischen Kroaten.
- NYOMÁRKAY ISTVÁN 1997. A szerbhorvát nyelvkérdés. *Magyar Nyelvőr* 121: 204–213.
- NYOMÁRKAY ISTVÁN 2006. Mađarska grada u kajkavskim rječnicima. U Habelićevu Dictionaru i Jambrešićevu Lexicon Latinu. *Filologija* 46–47: 217–225.
- OBRADOVIĆ, DOSITEJ 1783. Доситеј Обрадовић, *Писмо Харалампију*. Лейпциг.
- PÁVEL ÁGOST 1909. *A vashidegkuti szlovén nyelvjárás hangtana*. Magyarországi szláv nyelvjárások 1. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- PAVEL, AVGUST 2013. *Prekmurska slovenska slovnica/Vend nyelvtan*. Fordította: BAJZEK LUKAČ, MARIJA, szerkesztette: JESENŠEK, MARKO. Zora 100. Bielsko-Biala–Budapest–Kansas–Maribor–Praha, Mednarodna založba.
- PETROV-SLODNJAK, MARIA 1978. Zu den ungarischen Lehnwörter in der regionalen Schriftsprache des Prekmurje in 18. und 19. Jahrhundert. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 24/2: 295–328.
- STEPANOVIĆ 2000. Предраг Степановић, *Говори Срба у Мађарској*. Будимпешта, Самоуправа Срба у Мађарској.
- ŠTIH, PETER–SIMONITI, JANKO–VODOPIVEC, PETER 2008. *Slovenska zgodovina: družba – politika – kultura*. Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino–Sistory.
- SZEGEDY REZSŐ 1915. *Adalékok a horvát kajnyelvjárás hungarizmusainak történetéhez: Petretics Péter evangéliumos könyve*. Budapest, Franklin Társulat.
- VIG ISTVÁN 2007. Lexikalische Besonderheiten des Burgenlandkroatischen. In: VIG ISTVÁN, *Sprachkontakte im Alpen-Adria-Raum*. Studia Romanica Savariensia 2. Savaria–Szombathely, Institut für Romanistik der Hochschule Berzsényi Dániel. 107–115.
- ŽAGAR-SZENTESI ORSOLYA 2005. Hrvatski u dodiru s mađarskim jezikom. In: SOČANAC, LELIJA szerk., *Hrvatski jezik u dodiru s europskim jezicima. Prilogodba posuđenica*. Zagreb, Nakladni zavod Globus. 51–83.
- ZELKO, IVAN 1996. *Zgodovina Prekmurja*. Murska Sobota, Pomurska založba.

- ZOLTÁN ANDRÁS 2017. Szláv jövevényszavaink néhány időrendi és nyelvföldrajzi kérdése. *Magyar Nyelv* 113: 1–9.
- ZOLTÁN ANDRÁS 2024. *Slavo-Hungarica: tanulmányok a szláv–magyar nyelvi kapcsolatok köréből*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 243. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság.
- ZSILÁK MÁRIA 2003. Hungarian Loanwords in the Dialect Dictionary of Béltince. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 48/1–3: 335–342.

Contacts Between Hungarian and South Slavic Languages in the Middle Ages

Linguists and historians of language have long known that Slavic languages had a strong and intense influence on Hungarian. Numerous studies and monographs have been published on these influences and on Slavic loanwords in Hungarian. At the same time, Hungarian also had an impact on the surrounding Slavic languages. This study presents the linguistic contacts between Hungarian and South Slavic languages in the Middle Ages and the various consequences of these contacts. It first provides a brief overview of the standard South Slavic languages today, as well as of previous research on the influence of Hungarian on these languages. The following chapter introduces the linguistic situation of the South Slavic language area during the Middle Ages. The main focus of the study is the presentation of the influence of Hungarian on the South Slavic languages, described language by language or dialect by dialect. The Hungarian linguistic influence was most significant in Kajkavian Croatian and in the Slovene in use in the Mura region.